

РОЗРАХУНКИ ЗАМИКАЮЧОЇ ЛАНКИ ПРИ РОЗМІРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ СИЛОВОЇ ХВИЛЬНОЇ ПЕРЕДАЧІ

Маргуліс М.В., д.т.н., проф.¹⁾, Приймаков О.Г., к.т.н., проф.²⁾,
Градиський Ю.О., к.т.н., доц.³⁾

¹⁾ Приазовський державний технічний університет, м. Маріуполь;

²⁾ Харківський національний університет цивільного захисту України;

³⁾ Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка)

На основі аналізу специфіки функціонування ХЗП під навантаженням виявлена замикаюча ланка сукупності основних ланок у площині хвильового зачеплення (генератор-хвильове зачеплення). Отримані залежності для розрахунків складових його елементів, граничних значень і допуску.

Вступ. Мінімізація собівартості машинобудівних виробів пов'язана з розмірно-функціональним аналізом їх масогабаритних параметрів і необхідної точності їх виготовлення. Тому дана проблема актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для силових хвильових зубчастих передач у наукових публікаціях дане питання не освітлене, що і стало причиною написання даної статті в зв'язку з її актуальністю.

Мета статті - виявлення замикаючої ланки в сукупності основних ланок в площині хвильового зачеплення (жорстке і гнучке зубчасті колеса та вузол генератора хвиль) і розрахунки необхідної точності на основі специфіки кінематики хвильового зачеплення, виявленої швидкісною кінозйомкою.

Виклад основного матеріалу. Важливим етапом проектування основних несучих ланок передавальних механізмів є розмірно-функціональний аналіз [1, 2]. Він дозволяє на стадії розробки оцінити раціональність прийнятої конструкції й призначити функціонально необхідну точність основних ланок ХЗП. Це в свою чергу мінімізує собівартість виготовлення цих ланок і виробу в цілому. При складанні розмірного ланцюга розглянутих ланок відповідальним елементом є виявлення вихідної (замикаючої) ланки. Її величина і граничні розміри (допуск розміру) практично визначають необхідну точність виготовлення всіх складових ланок і собівартість їх виготовлення.

При експериментальних стендових дослідженнях основних характеристик ряду високомоментних ХЗП за допомогою швидкісної кінозйомки [3] нами було встановлено наступне. В початковий момент роботи ХЗП під навантаженням, в зв'язку з овалоподібною формою генератора хвиль (ГХ), деформує гнучке зубчасте колесо (ГЗК), зуби останнього входять у зуби жорсткого зубчастого колеса (ЖЗК) в районі великої півосі (рис. 1) і починають передавати обертаючий момент 20-25% парами зубів. Потім протягом трьох-чотирьох хвилин за рахунок депланації ГЗК число пар зубів збільшується до 42-45% від всієї їх кількості. Тобто, в початковий момент роботи частина пар зубів ГЗК, що лімітує ХЗП по міцності, працюють у тяжких

умовах, що повинно враховуватися при їх розробці. Це може привести до тріщиноутворення через великі згинні напруження в западинах зубів ГЗК, а також до великих контактних напружень на їх робочих поверхнях. Необхідно відзначити, що кінематика хвильового зачеплення (ХЗ) відмінна від нехвильового, тому що вона характеризується не перекочуванням зубів з ковзанням, а послідовним входом і виходом зубів ГЗК в (з) зубів ЖЗК (після їх контакту).

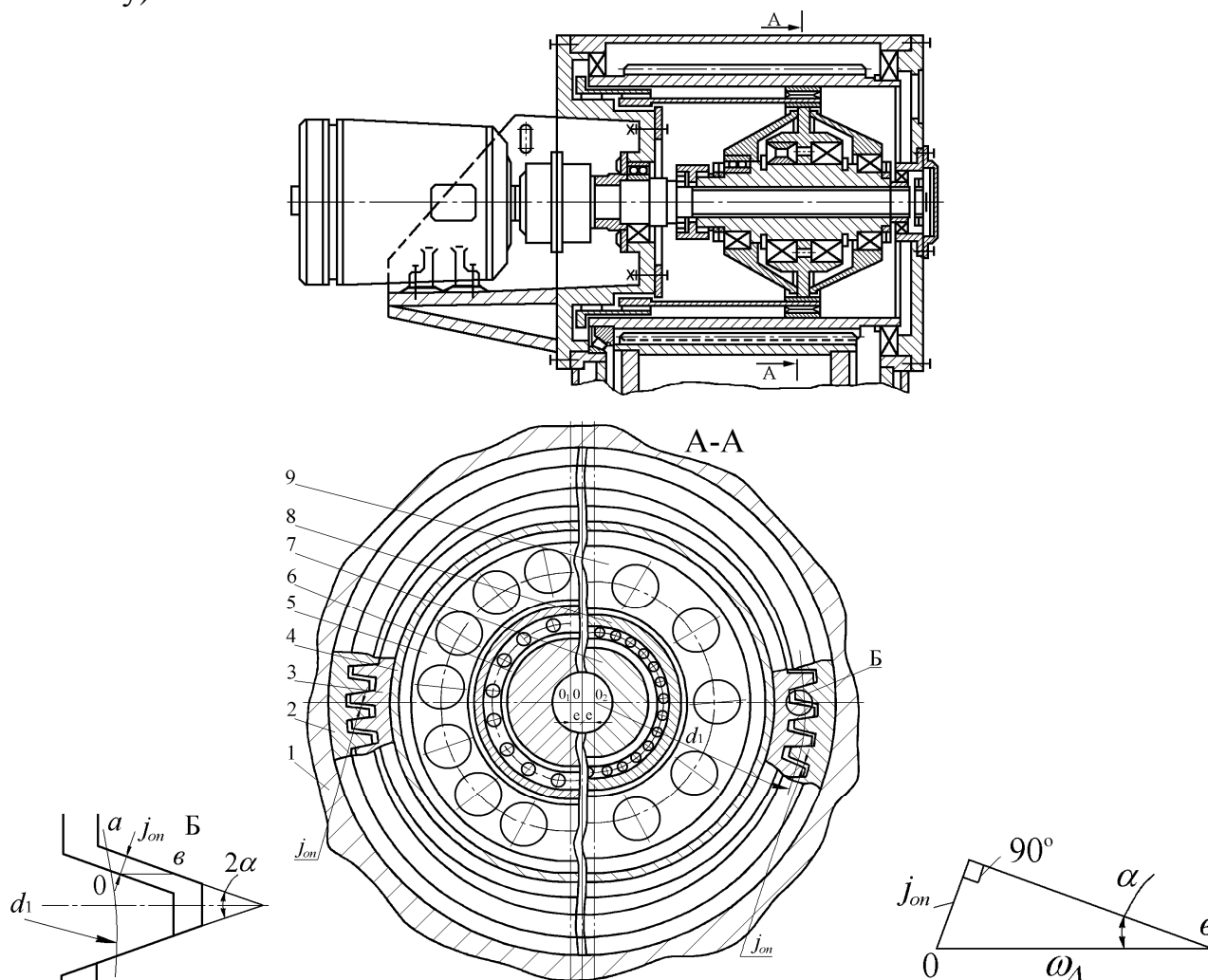

Рисунок 1 – Поперечний розріз хвильової зубчастої передачі в площині генератора привода конвертора: 1 - корпус; 2 - жорстке колесо; 3 - гнучке колесо; 4 - проставочне колесо; 5 - диск середній; 6 - підшипник; 7 - вал ексцентриковий; 8 - підшипник; 9 - диск крайній

Таким чином, для виключення тріщиноутворення в западинах і пластичного деформування ХЗ необхідно мінімізувати бічний зазор у ХЗ і тим самим час його вибору з метою забезпечення максимального числа одночасно контактуючих пар зубів, що передають навантаження.

На рис. 1 показаний розріз ХЗП в площині ГХ-ХЗ і очікуваний бічний зазор після складання ХЗП j_{on} , обумовлений як

$$j_{on} = \omega_{\Delta} \sin \alpha, \quad (1)$$

де ω_{Δ} - дійсна радіальна деформація ГЗК; α - кут профілю вихідного контуру зубів.

При розмірному аналізі в площині ГХ-ХЗ в якості вихідної (замикаючої) ланки буде параметр j_{on} , а для лінійного розмірного ланцюга відповідно - величина ω_{Δ} (1). З викладеного випливає, що величина j_{on} повинна бути мінімально можливою після складання ХЗП, що забезпечує нормальне функціонування ХЗ. Мінімальний очікуваний бічний зазор $j_{min\ on}$ містить в собі наступні складові елементи:

$$j_{min\ on} = j_{nm} + j_{ncm} + j_{nec} + j_{n\omega 1}, \quad (2)$$

де j_{nm} - складова $j_{min\ on}$, що компенсує температурну деформацію зубчастих вінців ГЗК і ЖЗК, що виключає інтерференцію головок зубів при вході у ХЗ; j_{ncm} - складова $j_{min\ on}$, що забезпечує розміщення масляної плівки у ХЗ, рекомендована як в [4]; j_{nec} - складова $j_{min\ on}$, що компенсує погрішності виготовлення і складання ланок ХЗП у площині ГХ-ХЗ; $j_{n\omega 1}$ - складова $j_{min\ on}$, що компенсує радіальну деформацію і перекіс утворюючої ГЗК при складанні ХЗП.

$$j_{nm} = \omega_e [\alpha_{p1} (t_1 - 20^\circ C) - \alpha_{p2} (t_2 - 20^\circ C) 2 \sin \alpha], \quad (3)$$

де ω_e - прийнята радіальна деформація ГЗК; α_{p1} і α_{p2} - коефіцієнти лінійного розширення матеріалів ГЗК, ЖЗК і корпусу ХЗП; t_1 і t_2 - граничні температури нагрівання ГЗК, ЖЗК і корпусу ХЗП;

$$j_{ncm} = (0,005 \dots 0,01) m \text{ (мм)},$$

де m - модуль ХЗ;

$$j_{nec} = \sqrt{2(f_{PB})^2 + 2(F_{\beta})^2 + (f_x \sin \alpha)^2 + (f_y \cos \alpha)^2}, \quad (4)$$

де f_{PB} і f_{β} - верхнє граничне відхилення основного кроку ХЗ і допуск на напрямок зубів на ГЗК і ЖЗК, прийняті по ГОСТ 1643-81; f_x і f_y - допуски на непаралельність і перекіс осей, що сполучаються ГЗК-ЖЗК три складанню ХЗП, прийняті по ГОСТ 1643-81;

$$j_{n\omega 1} = \Delta \omega'_e \sin \alpha + (f_{xq} \cos \alpha), \quad (5)$$

де $\Delta \omega'_e$ - верхнє граничне відхилення прийнятої радіальної деформації ГЗК при складанні для розглянутих силових ХЗП (з урахуванням їх експлуатаційних досліджень рекомендується значення $\Delta \omega'_e$ приймати в межах: $\Delta \omega'_e = (0,08 \dots 0,1) m$ при $m \approx (1,0 \dots 3,0)$ мм); f_{xq} - допуск на перекіс утворюючої ГЗК при прийнятому значенні ω_e для складання ХЗП, обумовлений як

$$f_{xq} = \left(\frac{b_g}{2l_g} \right) \omega_e, \quad (6)$$

де b_g і l_g - ширина зубвінця і довжина ГЗК.

Величина максимального очікуваного бічного зазору у ХЗ - $j_{max\ on}$ при передачі гранично припустимої навантаження T_{max} визначається з урахуванням зменшення глибини заходу зубів ГЗК ВВЗ, обумовленої складовою $j_{n\omega 2}$, що включає і окружне закручування (перекіс) зубів ГЗК. Складова $j_{n\omega 2}$ визначається як

$$j_{n\omega 2} = \Delta \omega_e'' \sin \alpha + \frac{f_{yq}}{\cos \alpha}, \quad (7)$$

де $\Delta \omega_e''$ - допуск на збільшення прийнятої радіальної піддатливості ХЗП у площині ГХ-ХЗ при T_{max} , обумовлений як

$$\Delta \omega_e'' = F_{r\ max} (\omega_k + \omega_{ГХ}), \quad (8)$$

$$F_{r\ max} = 0,182 \frac{T_{max}}{R_b},$$

де R_b - радіус ділильного кола ЖЗК; ω_k і $\omega_{ГХ}$ - радіальні піддатливості корпуса і генератора ХЗП при T_{max} , обумовлені як в [4] (рекомендовані значення $\Delta \omega_e'' = (0,06...1,2) t$ при $t \approx (1,0...3,0)$ мм); f_{yq} - допуск на окружний перекіс зубів ГЗК при T_{max} , обумовлений як

$$f_{yq} = \frac{T_{max} b q}{2 \pi G R_q^3 t_{np}},$$

де R_q , G і t_{np} - відповідно радіус серединної поверхні ГЗК, модуль пружності другого роду і приведена товщина зубчатого вінця ГЗК.

З урахуванням викладеного величина $j_{max\ on}$ визначається як

$$j_{max\ on} = j_{min\ on} + (j_{n\omega 2} - j_{n\omega 1}) + (T_{H1} + T_{H2}) 2 \sin \alpha, \quad (9)$$

де T_{H1} і T_{H2} - допуски на додаткові зсуви вихідних контурів (різальний інструмент) E_{HS} і E_{Hi} , відповідно при нарізуванні зубів ГЗК (зовнішніх) і ЖЗК (внутрішніх), визначених по ГОСТ.

Тоді допуск на вихідну (замикаючу) ланку - очікуваний бічний зазор T_{jon} визначається як

$$T_{jon} = j_{max\ on} - j_{min\ on} = (j_{n\omega 2} - j_{n\omega 1}) + (T_{H1} + T_{H2}) 2 \sin \alpha. \quad (10)$$

Величина T_{jon} фактично визначає значення допусків розмірів основних ланок силових ХЗП при їх розмірно-функціональному аналізі, що було підтверджено при створенні ряду високомоментних важконавантажених ХЗП для приводів конвертора, мікзера, роторного екскаватора й інших [5].

Для знову розроблювальних силових хвильових передач доцільно виконувати розмірно-функціональний аналіз з урахуванням специфіки їх функціонування та можливості багатократних перевантажень.

Висновки

Наведено методичний підхід для виявлення вихідної (замикаючої) ланки при розмірно-функціональному аналізі силових ХЗП. Отримані розрахункові залежності для визначення граничних значень і допуску вихідної (замикаючої) ланки сукупності основних ланок ХЗП, що визначають необхідну точність і трудомісткість їх виготовлення.

Список літератури

1. Маргулис М.В. Размерно-функциональный анализ тяжело нагруженных высокомоментных зубчатых передач // Вестник машиностроения. - 1985. Вып. 8. - С. 11 - 15.
2. Исследование основных характеристик приводов с волновыми передачами конвертора и миксера. Отчёт о НИР // Ждановский металлургический институт / Руков. М.В. Маргулис. № 29079824. - Жданов, 1982. - 115 с.
3. Маргулис М.В. Создание и исследование механизма поворота с волновой зубчатой передачей для мощных роторных экскаваторов и отвалообразователей: Дисс. канд. техн. наук. - М., 1972. - 167 с.
4. Маргулис М.В. Основы расчёта и методология создания высокомоментных волновых зубчатых передач для приводов тяжёлых машин: Дисс. докт. техн. наук. - Ленинград, 1991. - 435 с.
5. Маргулис М.В. Пути совершенствования приводов машин различного назначения // Вестник Приазов. гос. техн. ун-та: Сб. науч. тр. - Мариуполь, 2004. - Вып. № 10. - С. 133 - 138.

Аннотация

РАСЧЁТ ЗАМЫКАЮЩЕГО ЗВЕНА ПРИ РАЗМЕРНО- ФУНКЦИОНАЛЬНОМ АНАЛИЗЕ СИЛОВОЙ ВОЛНОВОЙ ПЕРЕДАЧИ

Маргулис М.В., Приймаков А.Г., Градыский Ю.А.

На основании анализа специфики функционирования ВЗП под нагрузкой выявлено замыкающее звено совокупности основных звеньев в плоскости волнового зацепления (генератор-волновое зацепление). Получены зависимости для расчёта составляющих его элементов, предельных значений и допуска.

Abstract

CALCULATION OF LOCKING LINK AT SIZE-FUNCTIONAL ANALYSIS OF POWER WAVE TRANSMISSION

M. Margulis, A. Priymakov, Y. Gradyskiy

On the basis of analysis of specific of functioning of VZP the locking link of aggregate of basic links is on-loading exposed inplane wave hooking (generator-wave hooking). Dependences are got for the calculation of constituents of his elements, maximum values and admittance.